

Medzi esencializmom a anti-esencializmom vo feministickej právnej filozofii

Dominik Šoltys*

DOI: <https://doi.org/10.24040/sap.2022.9.1.45-71>

Abstrakt:

ŠOLTYS, Dominik: *Medzi esencializmom a anti-esencializmom vo feministickej právnej filozofii*. Predložený príspevok sa zameriava na feministický konštrukčný pojem a kategórie „ženy“ vo feministickej právnej vede tak, ako sa formoval od sedemdesiatych rokov 20. storočia do súčasnosti. Príspevok teda zachytáva vývoj danej problematiky od druhej vlny feminizmu po jeho tretiu vlnu. Za týmto účelom popisuje a analyzuje jednotlivé podoby esencialistických a anti-esencialistických východísk feministických teórií práva. V nadväznosti na to uvádza systematickú feministického esencializmu, ktorá pozostáva z prirodzeného esencializmu, sociálne konštrukčného esencializmu a liberálneho esencializmu, a takisto feministického anti-esencializmu, ktorý môže mať černošskú, lesbickú alebo postmodernú podobu. Podstatnou časťou príspevku je identifikácia feministických dôvodov, ktoré vyústili do vzniku esencialistických teórií. Vedľa nich sa takisto orientuje na predstavenie najzásadnejších feministických argumentov anti-esencializmu voči esencializmu. Príspevok tak predstavuje vývoj ako aj súčasný stav feministického konštruovania pojmu a kategórie „ženy“ ako teoretického základu feministickej právnej filozofie, teórie, vedy a bodu pre vytýčenie účelných feministických právnych stratégií.

Kľúčové slová:

Právny feminizmus, esencializmus, anti-esencializmus, patriarchát, právo

Between Essentialism and Anti-Essentialism in Feminist Jurisprudence

Abstrakt:

ŠOLTYS, Dominik: *Between Essentialism and Anti-Essentialism in Feminist Jurisprudence*. The paper aims on the feminist construction of concept and category of “women” in feminist jurisprudence since 1970’s until now. The paper therefore contains the development on the issue as it was since the second wave of feminism until its third wave. It presents the description and analysis of different forms of essentialist and anti-essentialist feminist legal theories. It systematizes feminist essentialism in the forms of natural essentialism, social constructivist essentialism and liberal essentialism. Further the paper presents feminist anti-essentialism in forms of black anti-essentialism, lesbian anti-essentialism,

* JUDr. Dominik Šoltys, PhD., Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach – Ústav teórie práva Gustava Radbrucha, odborný asistent

and postmodern anti-essentialism. The core part of this paper is dedicated to the identification of feminist arguments in favor of essentialism. Beside that it contains the most common anti-essentialist arguments against essentialism. The paper presents development and current state of feminist concept and category of “women” as a fundamental theoretical base of feminist jurisprudence, theory, and source to create an effective feminist legal strategy.

Key words:

Feminist Jurisprudence, Essentialism, Anti-Essentialism, Patriarchy, Law

Úvod

Diskusia medzi esencionalistickým a anti-esencionalistickým feminizmom je o fundamentálnom pojme či fundamentálnej kategórie feminizmu, akými je „žena“. Táto diskusia sa obracia na poznanie možností a rozsahu homogennosti či heterogenosti žien. Táto feministická diskusia súvisí so zdanlivo jednoduchými až triviálnymi otázkami, ktoré ju odštartovali: „Čo možno rozumieť pod pojmom žena? Kto je žena a kto tvorí kategóriu žien?“ Hľadanie odpovede na túto otázku čoskoro feminizmus priviedlo k celkom inej otázke: „Ako možno stále hovoriť o žene a ženách, a pritom dbať na rozmanitosť žien samotných?“

Ako pripomína Julia E. Hanigsberg táto téma má takisto význam pokiaľ máme hovoriť o právnom feminizme: „*Stručne povedané, aj keď stále beriem vážne, že feministická teória trvalo homogenizovala skúsenosti žien, stále si myslím, že je užitočné a aj možné hovoriť o 'ženských' telách, 'ženských' túžbach bez toho, aby sa marginalizovali ženy, ktorých východzia pozícia je v zmysle kategórií tried, rasy, a erotických preferencií odlišná od mojej vlastnej. V skutočnosti je obzvlášť potrebné uznať rozmanitosť žien v právnej oblasti, kde existuje neustály tlak na výber príbehu. Takáto oblasť je, mierne povedané, odolná voči príbehu tekutej subjektivity alebo intersekcionality útlaku.*“¹ Hanigsberg zároveň identifikovala základné problémy súčasnej právnej vedy, kde zovšeobecňujúca racionalizácia, snaha o objektivizáciu a racionalisticky chápaná intersubjektívita stoja proti možnostiam subjektivity a prípadným diverzným prejavom subjektivity. Súčasná právna filozofia sa zakladá predovšetkým na objektivistickom, racionalistickom a klasifikačnom rámci, kde majú byť všetky jej poznatky logicky prepojené do systému. Právny feminizmus ide opačným smerom a za východiskový bod si volí subjektivitu. Stáva sa právno-filozofickým prístupom, ktorý je výrazne poznamenaný subjektivitou. Gynocentrický charakter feministickej právnej filozofie orientuje jeho poznávanie primárne na ženskú subjektivitu. Osobitá pozornosť je preto v analýzach právneho feminizmu venovaná osobným skúsenostiam žien.

Predložený príspevok sa preto zameriava na definičné a filozoficko-koncepčné vymedzenia pojmu či kategórie „ženy“ tak, ako ich teoreticky rozvinul americký právny feminizmus v období od druhej vlny feminizmu po súčasnú tretiu feministickú vlnu. Za týmto účelom predstavíme základné podoby, znaky a filozofické východiská

1 HANIGSBURG, J. E. An Essay on The Piano, Law, and the Search for Women's Desire. In Michigan Journal of Gender & Law, Vol. 3, Iss. 1, 1996. s. 43.

esencialistických a anti-esencialistických feministických prístupov k právu a uvedieme ich systematiku. Konkrétna podoba feministického esencializmu alebo anti-esencializmu odôvodňuje feministickú kritiku práva a zároveň ponúka normatívny rámec odstránenia patriarchálneho charakteru práva. Téma vymedzenia pojmu či kategórie „ženy“ sa zároveň obracia aj do feminizmu a právneho feminizmu samotného. V nadväznosti na to, umožňuje identifikovanie konkrétnej podoby diverzity ženskej subjektivity, čo predstavuje významný korektív pre reprezentáciu žien vo feminizme, a takisto vedie k účelnému vytyčovaniu feministických stratégií v prístupe k právu.

Právny feminizmus medzi esencializmom a anti-esencializmom

Nájsť jednoznačnú odpoveď na otázku, čím sa vyznačujú „ženy“ a „ženské životné skúsenosti“ bol, či je pre feminizmus problém. To znamená, v rámci feminizmu sa jeho predstaviteľky nezhodnú, či je ženská subjektivita – a teda existenciálna skúsenosť – unitárne homogénna, a teda vlastná všetkým ženám bez ohľadu na ich kultúrnu, socioekonomickú alebo rasovú príslušnosť, sexuálnu orientáciu či vekovú skupinu, alebo je naopak diverzitne heterogénna, a teda poukazuje na vzájomnú odlišnosť žien medzi sebou. Prvý z týchto prístupov sa označuje ako esencializmus, naopak, druhý prístup je označovaný ako anti-esencializmus. Esencializmus vo všeobecnosti predstavuje myslenie, ktoré sa zásadným spôsobom opiera o presvedčenie, podľa ktorého majú všetky veci tohto sveta svoju podstatu, teda esenciu. Pôvod takéhoto myslenia siaha do metafyzických a ontologických skúmaní.² V konečných dôsledkoch má tak pojem „podstata“ alebo „esencia“ metafyzický pôvod. Podstata veci sa stáva základným a či primárnym elementom jej bytia, bez ktorej by nemohla existovať, prípadne byť tým, čím v skutočnosti je.³ Táto podstata zároveň určuje vlastnosti tejto veci, čím ju odlišuje od iných vecí. Esencialistické chápanie veci sa snaží vyabstrahovať z vecí podstatné vlastnosti od tých nepodstatných, ktoré chápe iba ako náhodné. Takýto esencialistický pohľad možno rovnako uplatniť aj na ľudí ako členov určitej skupiny. V zmysle toho bude esencializmus predpokladať, že členovia danej sociálnej skupiny budú spoločne zdieľať vymedzený okruh podstatných vlastností. Vlastnosti, ktorými sa medzi sebou členovia vybranej skupiny líšia, budú zase predpokladané ako náhodné a teda bez vzťahu k podstate samej.⁴ Anti-esencializmus stojí práve v kontrapozícii voči názoru, že veci alebo členovia istých skupín ľudí môžu mať svoju podstatu. Obe tieto podoby myslenia či pozície preberá aj feminizmus, avšak s tým rozdielom, že ich uplatňovanie rámcuje pojmom a kategóriou „ženy“. Od feminizmu sa rozlíšenie medzi esencializmom a anti-esencializmom postupne dostáva do feministickej právnej vedy. Právny feminizmus sa primárne neorientuje na dôsledné filozofické skúmania

2 Pozri AUDI, R. et. al. (eds.) *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. 2nd edition. Cambridge – Cape Town – Madrid – Melbourne – New York – São Paulo – Singapore : Cambridge University Press, 1999. s. 281-283.

3 Pozri BLACKBURN, S. (ed.) *Oxford Dictionary of Philosophy*. 2nd edition. New York – Oxford : Oxford University Press, 2005. s. 120.

4 Pozri viac SAYER, A. Essentialism, Social Constructionism, and Beyond. In *The Sociological Review*, Vol. 45, Iss. 3, 1997. s. 453-487.

opodstatnenosti konceptu esencie u žien, esencialistické či anti-esencialistické pozície využíva za účelom feministickej kritiky práva a feministickej transformácie práva.

Apel na ženskú skúsenosť – či už z pozície feministického esencializmu alebo feministického anti-esencializmu – má svoje *racio* s prihliadnutím na širšiu feministickú potrebu kritiky a následnej transformácie doterajšej patriarchálnej podoby právnej teórie a praxe. Zároveň sa v tomto bode diskusia medzi esencialistickými a anti-esencialistickými prístupmi sústreďuje na to, aby univerzálnym pojmom a univerzálnou kategóriou „ženy“ nebola vyjadrená v skutočnosti len partikulárna ženská skúsenosť. V nadväznosti na to Patricia A. Cain hovorí: „*Moja teória môže byť správna pre mňa a tvoja teória môže byť správna pre teba, ale žiadna teória nie je feministickou, ak ignoruje skutočnosť skúsenosti iných [žien]*.“⁵ Takýmto prístupom sa snažil právny feminizmus široko zohľadniť potenciálne každú ženskú skúsenosť, čo podnietilo vznik intersekciónalných prístupov vo feminizme s dôrazom na odmietnutie univerzalistických definičných snáh esencialistických feministických teórií práva. V tomto smere však nejde len o skutočné a vedecky uspokojivé hľadanie významu kategórie a pojmu „ženy“. Anti-esencializmus vo feministickej právnej vede má aj svoj morálny rozmer. To znamená, predstaviiteľky feministického anti-esencializmu chápu esencializmus aj ako nemorálny postoj, t. j. postoj, ktorý pripúšťa, že charakteristiky skupiny bielych, vzdelaných žien zo strednej vrstvy sa povýšia na úroveň kritérií, ktoré opomínajú skúsenosti iných žien, resp. od nich žiadajú, aby sa im prispôbili. Esencializmus sa preto zo strany týchto feministiek a právničiek bude prezentovať ako spôsob uvažovania, ktorý je voči ženám škodlivý. Samozrejme, uvedené nezostalo bez ďalších filozofických, teoretických a praktických následkov v smerovaní feminizmu a feministickej právnej vedy ako takej.

Na úvode treba takisto pripomenúť, že téma skutočného významu pojmu a kategórie „ženy“ je veľmi citlivou feministickou otázkou. Je poznačená a lemovaná horlivou diskusiou naprieč feminizmom. Údiv môže spôsobiť aj pozastavenie sa nad tým, či sa snáď feminizmus snaží zbaviť základného predpokladu svojej existencie, akým je pojem a kategória „ženy“. Predstaviiteľky tak esencialistického ako aj anti-esencialistického tábora feministickej právnej vedy si uvedomujú, že v tomto smere sa diskutuje o vytýčenie účelnej a účinnej feministickej stratégie – dokonca, vôbec o možnosti jej jednotnej realizovateľnosti. Esencialistky budú nutne nesúhlasiť s postmodernistickým prístupom neustálej relativizácie tejto inak pre feminizmus zásadnej kategórie. Catherine MacKinnon upozorňuje na to, že vo feminizme nemožno uvažovať len postmoderne a pritom „*stále presadzovať zmysluplnú prax ženských ľudských práv, a o to už menej ženského hnutia*.“⁶ Podľa nej sa musí postmodernizmus zastaviť svojim relativizovaním pred tým, čo skutočne existuje, a teda pred tým, čo nemožno poprieť bez toho, žeby to nepoškodilo všetky ženy a ženské hnutie ako také. Podobne sa vyjadruje aj Martha Minow, ktorá pripomína, že „*relativizmom postmodernizmus riskuje konflikt s feministickým rozhodnutím k politickým činom, a takisto aj s pokračujúcou schopnosťou rozhodne*

5 CAIN, P. A. Feminism and the Limits of Equality. In *Georgia Law Review*, Vol. 24, No. 4, 1990. s. 842.

6 MACKINNON, C. A. Points against Postmodernism. In *The Chicago-Kent Law Review*, Vol. 75, Iss. 3 2000. s. 710.

pomenovať, a efektívne bojovať voči všetkému čo je utlačateľské.“⁷ Robin West zase nesúhlasí s postmodernistickým konceptom identity, ktorý umožňuje ľubovoľnú voľbu rodu jednotlivca. Kritizuje postmoderné anti-esencialistické pozície, ktoré predstavujú rod ako náhodnú, svojvoľnú kategóriu, ktorá nezávisí od pohlavia jednotlivca.⁸

Už na tejto vzorke možno bádať, že s ohľadom na dosahovanie potrebnej jednoty vo feministickej teórii a praxi je postmoderný anti-esencializmus vnímaný ako hrozba jednotných a účelných feministických ťažení. Preto napríklad Regina Austin a Elizabeth Schneider hovoria o potrebe dosahovania „strategického esencializmu“ naprieč feminizmom,⁹ a to aj napriek tomu, že postmoderný feminizmus otvoril dvere relativizovaniu a zdôrazňovaniu vzájomných variácií ženských skúseností a rozdielov v nich.¹⁰ Dianne L. Brooks zase uznáva dôležitosť niektorých postrehov esencializmu a schopnosť esencialistických teórií byť účinnými teoretickými a politicko-reprezentatívnymi prístupmi, keď hovorí nasledovné tvrdenie: „Napriek tomu, si za týmto účelom dovoľm riskovať esencializmus spolu s MacKinnon a Spivak, pokiaľ sa sama nepresvedčím, že bude úspešnejšie ho opustiť.“¹¹

Koniec-koncov, negatívne hodnotenia postmoderného anti-esencializmu môžu byť aj výsledkom jeho nepochopenia alebo nedorozumení, ktoré plynú zo styku s ním. Laura A. Rosebury sa skôr prikláňa k názoru, že kladný prístup k postmodernej anti-esencialistickej teórii uznáva jej potenciál pre rozvinutie feministickej právnej teórie a privádza feminizmus pred lepšie pochopenie významu práva v udržiavaní patriarchátu. Navyše podľa nej postmodernizmus vo feministickej právnej vede je vhodným prístupom ako odstrániť rodový útlak spolu s inými formami útlaku: „Pochopenie, naopak, môže napomôcť feministkám vyvinúť lepšie nástroje – ako právne tak aj mimoprávne – pre dekonštrukciu patriarchátu. Rod tu zostáva – on tu stále bude –, ale postmoderné feministické teórie práva poskytujú rámec pre rozvoj nového poznávania rodu, zatiaľ čo súčasne zdôrazňujú, že každá feministická reforma práva je neistá a hlboko kontextuálna. Feministická reforma práva, zakorenená v postmoderných princípoch, má z tohto dôvodu potenciál vykonať viac než zmierniť rodový útlak.“¹² Postmoderna vo

7 MINOW, M. Incomplete Correspondence: An Unsent Letter to Mary Joe Frug. In *Harvard Law Review*, Vol. 105, No. 5, 1992. s. 1104.

8 Pozri bližšie WEST, R. *Caring for Justice*. London – New York : New York University Press, 1999. s. 16 a nasl.

9 Voči strategickému esencializmu vo feminizme, ktorý rozpútalo anti-anti-esencialistické krídlo feminizmu, sa s kritikou postavila Alison Stone. Stone považuje esencializmus za nesprávny sám o sebe, bez ohľadu na možné strategické pozitíva. Pozri STONE, A. Essentialism and Anti-Essentialism in Feminist Philosophy. In *Journal of Moral Philosophy*, Vol. 1, Iss. 2, 2004. s. 135-153.

10 Pozri AUSTIN, R. – SCHNEIDER, E. M. Mary Joe Frug's Postmodern Feminist Legal Manifesto Ten Years Later: Reflections on the State of Feminism Today. In *New England Law Review*, Vol. 36, No. 1, 2001. s. 16.

11 BROOKS, D. L. A Commentary on the Essence of Anti-Essentialism in Feminist Legal Theory. In *Feminist Legal Studies*, Vol 2, No. 2, 1994. s. 132.

12 ROSEBURY, L. A. Postmodern Feminist Legal Theory. In GRANT BOWMAN, C. – WEST, R. (eds.) *Research Handbook on Feminist Jurisprudence*. Cheltenham, UK – Northampton, MA : Edward Elgar Publishing, 2019. s. 137.

feministickej právnej teórii rovnako nemusí viesť k absolútnemu odmietnutiu pojmu a kategórie „ženy“ alebo kontroverzného konceptu „ženskosti“. Príkladom takéhoto prístupu je feministka, filozofka a právna teoretička Drucilla Cornell. Napriek postmodernej relativizácii žien sa nevzdáva používania tohto pojmu a ani konceptu „ženskosti“. V kontraste s doterajšími esencialistickými podobami feministických právnych teórií predstavuje anti-esencializmus, ktorý neodvodzuje obraz ženy inverziou skutočného obrazu ženy v spoločnosti. Naopak, tvrdí, že prostredníctvom alegórie a mýtu je možné vytvoriť „imaginárne všeobecno“ („*imaginative universal*“), v ktorom sa nájde každá žena a ktorý poskytne priestor pre realizáciu „ženskosti“.¹³ Cornell tak vytvára spoločne zdieľaný koncept ženy a „ženstva“, ktoré nie sú individuálne rozdobenými, a zároveň nie sú ani univerzálne limitujúcim.

Inou otázkou už je, či vôbec existuje nejaký rozdiel medzi esencialistickou a anti-esencialistickou pozíciou naprieč feminizmom. V tejto súvislosti vyjadruje Jane Wong určitú skepsu voči možnostiam predstavovanej kategorizácie feministických pozícií. Dodáva, že „anti-esencialistická kritika môže byť vníma ako esencialistická sama o sebe“, a preto sa podľa Wong „*nemožno esencializmu vyhnúť*“.¹⁴ Wong vedie k tomuto tvrdeniu centrálny pojem a centrálna kategória feministického myslenia, ktorou je „žena“. So širšej perspektívy sa tak feminizmus a právny feminizmus snažia skúmať životy žien s cieľom dosahovať poznanie o ženách samých, a to v najširšom možnom zmysle slova. Z takejto perspektívy sa zdá byť klasifikácia na esencialistickú a anti-esencialistickú feministickú pozíciu prekonanou. Teda, jednotlivé rozdielne feministické prístupy sú skôr výrazom dynamicky sa rozvíjajúceho feministického poznávania ženského subjektu a jeho atribútov, než by vypovedali niečo o možnostiach klasifikácie feministického myslenia do esencialistických alebo anti-esencialistických pozícií.

Esencializmus vo feministickej právnej filozofii a jeho druhy

Esencializmus teda tvrdí, že všetky ženy majú rovnakú, im vlastnú univerzálnu podstatu. Esencializmom je feministický prístup, ktorý zavrhuje svoje úvahy v univerzalizácii žien. Podstata, o ktorej hovorí, robí zo žien „ženy“. Jej výraz sa identifikuje ako „ženstvo“ alebo „ženskost“ a je inherentne vlastný ženám. S dôrazom na ženskú skúsenosť tak esencializmus hovorí, že všetky ženy zdieľajú určité spoločné skúsenosti. Esencializmus sa bude takisto výrazným spôsobom teoreticky odvídať od univerzálnej a autenticky danej ženskej skúsenosti. Výsledkom toho je vytvorenie homogenizovanej a monolitickej kategórie žien. Aj keď zdôvodnenie esencializmu môže mať rôzne konkrétne podoby, v právnom feminizme rozlišujeme jeho tri základné druhy: prirodzený esencializmus, sociálne konštrukčný esencializmus a liberálny esencializmus.

Tieto tri druhy esencialistického feminizmu rozlišujeme podľa zdroja ženskej podstaty. Zdrojom podstaty žien sú dvojčičky obrazov o ženách. Inými slovami, všetky tri

13 Pozri bližšie CORNELL, D. The Doubly-Prized World: Myth, Allegory and the Feminine. In *Cornell Law Review*, Vol. 75, Iss. 3, 1990. s. 644.

14 WONG, J. The Anti-Essentialism v. Essentialism Debate in Feminist Legal Theory: The Debate and Beyond. In *William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice*, Vol. 5, Iss. 2, 1999. s. 277.

podoby esencializmu predstavujú vlastnú verziu dvojčiek obrazov esencie žien. Prvý obraz vypovedá o patriarchálnej podstate ženy, druhý obraz zase vypovedá o autenticky vlastnej podstate ženy, ktorú sa snaží tá-ktorá podoba esencializmu predstaviť ako správnu alternatívu ženskosti. Prvý obraz je výsledkom feministickej kritiky ženy – je to obraz ženy v patriarcháte. Druhý obraz je výsledkom feministickej normatívnosti – je to obraz oslobodenej a autentickej ženy. Prirodzený esencializmus hovorí o patriarchálnom obraze ženy ako ignorovanej matky, tzn. matky, ktorej atribúty sú opomínané v rozhodujúcom hodnotovom rámci spoločnosti. Normatívom je podľa neho obraz spoločensky uznanej rovnocennej hodnoty materstva. Sociálne konštruktívny esencializmus v podobe ako ho predstavuje MacKinnon postupuje smerom od patriarchálneho obrazu ženy ako (sexuálnej) obeť k obrazu ženy ako uvedomelej, autentickej a dôstojnej ľudskej bytosti. Liberálny esencializmus začína patriarchálnym obrazom ženy ako domácej pani, ktorý sa svojou inverziou zase pretavuje do obrazu ženy ako racionálneho a autonómneho jednotlivca. Ako vidno, vzťah medzi konkrétnymi obrazmi žien je v danej dvojičke obrazov vždy inverzný. Inverzia nastáva v dôsledku odstránenia patriarchátu ako rozhodujúceho faktora pre zhoršené postavenie žien, a teda pre všemožné udržanie prvého obrazu o ženách.

Prirodzený esencializmus

Prirodzený esencializmus vychádza z podstaty žien, ktorá môže byť determinovaná biologickými a psychologickými faktormi. V právnej vede reprezentuje takýto esencializmus Robin West. West nadväzuje na závery Gilliganovej morálnej teórie. Ženu definuje ako ľudskú bytosť, ktorá je zo svojej podstaty spätá s ostatnými ľudskými bytosťami. Príčinou toho vidí v skutočnosti, že „ženy sú materiálne späté s ostatnými ľudskými bytosťami“, alebo keď hovorí aj o tom, že „ženy sú, naopak, celkom jasne 'spojené' s ostatným životom ľudských bytostí, keď sú tehotné. Ženy sú v skutočnosti v určitom zmysle 'spojené' so životom a inými ľudskými bytosťami behom minimálne štyroch opakujúcich sa a kriticky materiálnych skúseností: skúsenosť tehotenstva samotná; invazívna a 'spojujúca' skúsenosť heterosexuálneho vniknutia, ktorá môže viesť k tehotenstvu; mesačne sa opakujúca skúsenosť menštruácie, ktorá *predstavuje potenciál pre tehotenstvo; a potehotenská skúsenosť dojčenia.*“¹⁵ To všetko svedčí v prospech toho, že ženy sú zo svojej podstaty „esenciálne späté“ s inými ľuďmi.¹⁶ Takéto východisko predpokladá celý rad hodnôt, ktoré ženy v tomto svete reprezentujú. Medzi ne patri: orientácia na potreby iných, starostlivosť o iných, dôverná blízkosť k iným ľuďom, zmierlivosť, apel na povinnosť alebo neochota k odlúčeniu. Žena, skrátka, musí dať voľný priebeh tejto podstate ukrytej v hĺbke svojho Ja, ak má dosiahnuť autentickú ženskú subjektivitu a dospieť k takýmto hodnotám. Vo feministickej právnej filozofii je dôležitý najmä potenciál tejto ženskej podstaty v práve. Keďže doteraz bol v práve opomínaný, jeho realizáciou nastane transformácia práva. V podobnom duchu hoci s apelom na ženskú transformáciu ústavného práva uvažuje právnik Kenneth Karst. U Karsta sa dostáva do popredia exkluzívnosť ženskej a mužskej skúsenosti, keď hovorí

15 WEST, R. Jurisprudence and Gender. In *University of Chicago Law Review*, Vol. 55, No. 1, 1988. s. 2-3.

16 Tamže, s. 3.

o tom, že „[ž]iaden muž nemohol mať ženskú skúsenosť, a väčšina mužov, pretože nahádza svoju identitu v oddelení, sa obáva sieti prepojení.“¹⁷ Starostlivosť ako osobitý atribút žien, ktorý je nevyhnutne treba koncepcne rozvinúť v právnej oblasti civilných deliktov (*tort*) predstavuje zase kultúrna feministka a právna teoretička Leslie Bender.¹⁸ Carrie Menkel-Meadow predpokladá, že kvantitatívnym nárastom angažovanosti žien v práve sa vytvára predpoklad pre to, aby sa právo, právna prax a výkon právnických profesií zmenili aj kvalitatívne.¹⁹

Zhrnutím teda možno tvrdiť, že tento esencializmus vykresľuje podstatu žien na základe predobrazu matky. Každá žena je zo svojej podstaty matkou, a tým svojou prítomnosťou potenciálne reprezentuje hodnoty etiky starostlivosti a zblížovania ľudí v práve a prostredníctvom práva. Účelom prirodzeného esencializmu je oslobodiť ženu tým, že právo prijme a následne rozvinie hodnoty materstva reprezentované ženami.

Sociálne konštrukčný esencializmus

Inou podobou esencializmu je jeho sociálne konštrukčný variant. Ako názov napovedá, univerzálna podstata žien bude utváraná samotnou spoločnosťou. To znamená, že každá žena bude vo svojom živote zažívať určité, univerzálne sa vyskytujúce skúsenosti žien, ktoré sa síce sporadicky objavujú v životoch žien, avšak sú spoločensky pevne zakorenené v prístupe patriarchálnej spoločnosti k ženám. Radikálna feministka a právnička Catherine MacKinnon dáva v tejto súvislosti do pozornosti mocensky podradné postavenie žien, ktoré má sexuálny podtón. Univerzálnou skúsenosťou každej ženy je jej sexuálna objektívizácia, t. j. skúsenosť, že ako žena nemá ľudskú dôstojnosť. Naopak, žena má v spoločnosti plniť úlohu sexuálne podriadeného objektu. Má slúžiť uspokojovaniu mužskej sexuálnej žiadostivosti. Sexuálna objektívizácia, prejavujúca sa sexistickými poznámkami, sexuálnym obťažovaním, sexuálnym násilím alebo znásilnením, je výrazom mocensky podradného postavenia žien. Spoločensky utvorenou podstatou ženy je teda obraz (sexuálnej) obeť. Inými slovami, patriarchát je kontinuálnym procesom viktimizácie žien. Uvedené platí na individuálnej ako aj na všeobecnej úrovni: to znamená, konkrétna žena môže byť obeťou sexuálneho obťažovania, sexuálnych narážok alebo znásilnenia, a pritom zároveň platí, že všetky ženy sú obeťami pornografie ako vrcholného prejavu sexuálneho terorizmu zo strany patriarchátu voči ženám.²⁰ Právo je považované za nástroj, ktorý takýto patriarchát umožňuje, ale zároveň je považované za jednu z možných ciest jeho odstránenia. Aj preto sa MacKinnon spolu s inými feministickými právničkami a radikálnymi feministkami snažili o legislatívu, ktorá by odstránila sexuálne obťažovanie na pracoviskách, zmenila by definíciu znásilnenia alebo by viedla k cenzúre pornografického obsahu.

17 KARST, K. L. *Woman's Constitution*. In *Duke Law Review*, Vol. 33, Iss. 3, 1984. s. 508.

18 Pozri BENDER, L. *A Lawyer's Primer on Feminist Theory and Tort*. In *Journal of Legal Education* Vol. 38, No. 1/2, 1988. s. 4 a nasl.

19 Pozri MENKEL-MEADOW, C. *Exploring a Research Agenda of the Feminization of the Legal Profession: Theories of Gender and Social Change*. In *Law & Social Inquiry*, Vol. 14, No. 2, 1989. s. 312.

20 K tomu takisto pozri DWORKIN, A. *Pornography: The New Terrorism*. In DWORKIN, A. *Letters From a War Zone*. Lawrence Hill Books, 1993. s. 200.

Táto podoba feministického právneho esencializmu, vyskytujúca sa najmä u MacKinnon, predpokladá autentickú ženskú skúsenosť, ich vlastnú realitu s adekvátnym vonkajším spoločenským svetom. Rozhodujúcim momentom v živote každej ženy je proces „*zvyšovania povedomia*“. Jedná sa o feministickú metódu, ktorá je spôsobilá priniesť autenticky ženské objektívne pravdy o ich mieste v patriarchálnej spoločnosti. MacKinnon hovorí o tom ako o „*boji za uvedomelosť, ktorý je bojom za svet: za sexualitu, dejiny, kultúru, komunitu, formu moci, skúsenosť nedotknuteľného*.“²¹ Ak by ženy dospeli k uvedomeniu, všetky by sa stali feministkami a rozdiely medzi pohlaviami by boli neškodnými. Uvedomelosť je ženský atribút, ktorým ženy môžu účelne čeliť patriarchátu odmietnutím miesta, ktoré im sám patriarchát vyhradil. Uvedomelosť je prvým predpokladom k odstráneniu patriarchátu tak, aby ženy získali v spoločnosti rovnocenné postavenie, ktoré im patrí. Na to je však najprv treba, aby sa prestali submisívne podriaďovať mužskej vízii tohto sveta a prijali vlastnú, ženskú víziu seba samých v tomto svete.

Liberálny esencializmus

V liberálnom feminizme sa stretávame s osobitým typom esencializmu. Jeho osobitosť spočíva najmä v tom, že nevypovedá nič špecifické o ženskej podstate ako takej. Na ženu tak ako aj na mužov vzťahuje len všeobecný liberálny axióm o racionálnosti a autonómnosti ľudských bytostí. Inými slovami, podstatou každej ľudskej bytosti – bez ohľadu na to, či v skutočnosti ide o muža alebo ženu – je jeho schopnosť racionálne sa rozhodovať. Z toho dôvodu by mal byť jednotlivcom zaručený čo možno najväčší a rovný rozsah slobody. Prípadne práva a povinnosti sú medzi jednotlivcov delené bez ohľadu na ich pohlavie a vždy iba s prihliadnutím na to, či sú rovnako alebo rozdielne situovaní. Právo má teda ženám zaručovať rovnaké práva, príležitosti, zaobchádzanie a poskytovať ochranu zákonmi tak, ako to robí v prípade mužov. Prečo? Pretože ženy sú rovnako racionálne autonómne bytosti, akými sú muži.

Ideologicko-právnym zakotvením tohto axiómu je právne vyjadrenie formálnej rovnosti oboch pohlaví. Právny subjekt má byť preto vždy objektívne a neutrálne vyjadrený bez ohľadu na rozlišovanie pohlaví. Zámerom liberálnych feministiek druhej vlny bolo odstrániť najčastejšie rodové stereotypy, historicky kladené na ženy a právne obmedzujúce ich majetkové práva, právo na vzdelanie, právo na prístup k istým profesiám, politické práva alebo právo na účasť v porotných súdoch. Tu sa skrýva aj hlavná pohnútká liberálneho esencializmu, ktorého účelom bolo rozbiť pretrvávajúce neodôvodneného binárneho pridelovania rodových stereotypov podľa príslušnosti jednotlivca k pohlaviu. Binárne rodové stereotypy „muža ako chlebobardcu“ a „ženy ako domácej pani“ determinovali ženy do súkromnej sféry domácnosti a rodiny. Liberálny feminizmus to prebral vo svojom esencialistickom chápaní ženy.²² Keďže ženu treba zrovnoprávniť na úroveň muža, je nutné ju vytrhnúť z osídliel súkromnej sféry a otvoriť jej sféru verejnú. Liberálny axióm o racionálnosti a autonómnosti má teda svoj pôvod

21 Pozri MACKINNON, C. A. *Feminism, Marxism, Method, and the State: Toward feminist Jurisprudence*. In *Signs*, Vol. 8, No. 4, 1983. s. 637.

22 Pozri podobne charakteristiku CAIN, P. A. *Feminism and the Limits of Equality*, s. 829 a nasl., 841.

v esencionalizovaní ženy ako bytosti obmedzenej na domácnosť a rodinu, t. j. na súkromnú sféru. Lenže takéto zovšeobecnenie žien môže byť problematické, nakoľko zodpovedalo len bielym ženám zo strednej vrstvy, ktoré dokázal materiálne zabezpečiť ich manžel. Černošské feministky, akými boli bell hooks, Angela Y. Davis alebo Angela P. Harris tvrdili, že obraz života ženy ako domácej pani nezodpovedá realite života chudobnejších černošských žien, ktoré boli nútené vykonávať práce mimo domácnosti samej.

Okrem rovnosti je však v liberálnom esencionalizme prítomná hodnota slobody, ktorá sa orientuje na voľbu jednotlivca, resp. voľbu ženy. Jeho základom je neobmedzovať voľbu jednotlivca nad únosnú racionálnu a primeranú mieru. To isté platí aj v prípade žien, preto sa liberálny feminizmus a jeho právne podoby môžu označiť ako „*pro-choice*“. Formálna požiadavka rovnosti predpokladá u každého jednotlivca rovnakú mieru robenia slobodných rozhodnutí, a to bez ohľadu na pohlavie jednotlivca ako právne významného kritéria.

Snáď najúčelnejšie tento axióm naprieč liberálnym právnym feminizmom vyjadruje Herma Hill Kay, keď vyslovila nasledujúcu myšlienku: „Ženy majú byť slobodnými a uvedomelými aktérmi [...], ktorí by si mali určovať svoje vlastné poslanie na tomto svete.“²³ Aplikáciu liberálneho axiómu predstavuje aj Ruth Bader Ginsburg v argumentácii pri prejednávaní prípadu *Frontiero v. Richardson* (1973): „Pohlavie, tak ako aj rasa, je viditeľnou, nezameniteľnou vlastnosťou bez vzťahu k schopnostiam. Pohlavie, tak ako aj rasa, bola základom neodôvodnených alebo aspoň nedokázaných predpokladov o jednotlivcovom potenciály konať alebo prispieť ku chodu spoločnosti. [...] Pretože farba pleti danej osoby nevytvára nevyhnutne žiaden vzťah k schopnostiam, podobne [...] ani pohlavie osoby nezakladá nevyhnutný vzťah k schopnostiam.“²⁴ Ako vidno, táto podoba esencionalizmu sa orientuje na procedurálnu rovnosť. Zakladá skôr pravidlá pre posudzovanie rovnosti, než by sa snažila definovať rovnosť ako takú. Ginsburg preto spolu s inými liberálnymi právnymi feministami zaujímalo vylúčenie možnosti diskriminácie v práve a prostredníctvom práva. Orientačným bodom je platnosť rovnakých právnych pravidiel pre jednotlivcov bez právneho rozlišovania ich pohlavia

Hlavným problémom liberálneho esencionalizmu je jeho abstraktnosť, ktorá zakrýva možné špecifiká žien. Procedurálna povaha formálnej požiadavky rovnosti prestala za veľmi krátky čas stačiť a svoj najväčší extrém dosahovala v prípade feministickej diskusie o odôvodnenosti/neodôvodnenosti právnej úpravy tehotenstva žien alebo možnej nevyhnutnej starostlivosti poskytovanej dieťaťu zo strany matky v období bezprostredne po pôrode. Rovnako to vidí aj Patricia A. Cain keď vyslovuje nasledujúce konštatovanie: „Akonáhle začalo byť so ženami zachádzané ako s mužmi, ľudia si začali všimnúť, že ženy skutočne nie sú mužmi. Ženy sa najzjavnejšie líšia od mužov najmä svojím tehotenstvom.“²⁵ Preto sa pomerne skoro vyčerpali potrebné možnosti liberálneho feminizmu pre účely feministickej právnej vedy. Navyše, liberálny axióm

23 Cit. podľa SWIFT, E. Introduction to Oral History of Herma Hill Kay. In *California Legal History: Journal of the California Supreme Court Historical Society*, Vol. 8, 2013. s. 4.

24 BADER GINSBURG, R. *Justice, Justice Thou Shalt Pursue: A Life's Work Fighting for a More Perfect Union*. Oakland : University of California Press, 2021. s. 77-78.

25 CAIN, P. A. Feminist Jurisprudence: Grounding the Theories. In *Berkeley Women's Law Journal*, Vol. 4, 1988-1990. s. 199.

o slobode a racionálnosti bytostí nevypovedá však nič konkrétne o ženách samých a zároveň neposkytuje žiadne bližšie vodítka pre analýzu konkrétnych skúseností žien v patriarcháte. V tomto smere zaznieva kritika voči liberálnemu esencializmu aj zo strany iných feministických predstaviteľiek esencialistických teórií. Napríklad, Robin West voči nemu namietala, že liberálny feminizmus svojou ideologickou podstatou nie je schopný odhaliť ženskú podstatu a preto liberálne reformy zakladajúce sa na liberálnom feminizme minú možnosť nápravy skutočných príčin znevýhodnenia žien v spoločnosti.²⁶ K liberálnej ideológii vo feminizme a liberálnej predstave rovnosti žien sa vyjadrila aj Catherine MacKinnon. Tá vidí v liberálnom esencializme nedostatok, ktorý sa dostáva na povrch akonáhle začne byť konfrontovaný so spoločenskou realitou: „Spoločensky vzaté je žena rozdielna od muža, ale právne je uznaná za diskriminovanú na základe pohlavia len ak sa o nej dá najskôr povedať, že je rovnaká ako muž. Vstavané napätie tak existuje medzi pojmom rovnosti, ktorý predpokladá rovnakosť, a pojmom pohlavia, ktoré predpokladá rozdiel. Rovnosť pohlaví sa stáva vysloveným rozporom v sebe samom, je niečím ako oxymoron.“²⁷ MacKinnon zároveň upozorňuje na skutočnosť, že prístup liberálneho esencializmu vo feminizme síce môže v niektorých prípadoch fungovať, no v iných prípadoch môže viesť k prehľbovaniu spoločenských a mocenských rozdielov medzi mužmi a ženami. MacKinnon tým hovorí o tom, že stáročia ekonomickej závislosti žien, rozdielneho prístupu k vzdelaniu, diskriminačnej legislatívy alebo zaobchádzania so ženami ako so sexuálnymi objektmi viedli k vytvoreniu situácie, kedy priemerná žena nie je z historických a sociálnych dôvodov situácie postavená na roveň priemerného muža.²⁸ Liberálny esencializmus sa díva na ženy v abstrakciách, čo v konečných dôsledkoch vedie k tomu, že pravá príčina ich nerovného spoločenského postavenia zostáva naďalej nepovšimnute bokom. Podľa MacKinnon liberálny esencializmus nie je preto vhodným feministickým prístupom, nakoľko nedokáže poskytnúť analytickú bázu pre odhalenie a pochopenie skutočných príčin spoločenskej nerovnosti žien.

Anti-esencializmus vo feministickej právnej filozofii a jeho námietky proti esencializmu

Esencialistický prístup si vyslúžil značnú kritiku naprieč feministickým spektrom myslenia. Opodstatnenosť nehybnej ženskej prirodzenosti kritizovala už Mary Wollstonecraft. Zaútočila na ňu ako na ideologický konštrukt, ktorého základnou funkciou je legitimizovať mužskú nadradenosť vo verejnom živote. Už u nej nájdeme prvotnú podobu myšlienok, že existuje rozdiel medzi biologickým pohlavím a sociálne či kultúrne podmieneným chápaním rodu. V podobnom duchu psychoanalytická feministka Julia Kristeva upozornila na neexistenciu niečoho takého ako je „prirodzená žena“. V jej

26 Pozri WEST, R. The Difference in Women's Hedonic Lives: A Phenomenological Critique of Feminist Legal Theory. In *Wisconsin Women's Law Journal*, Vol. 15, 2000. s. 177-180.

27 MACKINNON, C. A. *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge, Massachusetts – London, England : Harvard University Press, 1989. s. 216.

28 SCHAEFFER, D. Feminism and Liberalism Reconsidered: The Case of Catharine MacKinnon. In *American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3, 2001. s. 701.

názore je aj ukrytá postmoderná pochybnosť vyplývajúca z opodstatnenosti identity ako všeobecnejšieho vzoru žien. Vstupom relativizujúcich prvkov postmoderného myslenia do feministickej právnej vedy sa zostril aj útok na esencionalistické feministické východiská dovtedy prítomné vo feministickej právnej vede. Preto hlavný útok feministických predstaviteľiek anti-esencionalizmu voči esencionalizmu sa opiera o tvrdenie, že esencionalizmus apelom na autenticky univerzálnu ženskú skúsenosť predstavuje len partikulárnu skúsenosť bielej, heterosexuálnej, vzdelanej ženy patriacej k strednej vrstve.

V nadväznosti na uvedené, Kate Bartlett uvádza systematiku troch skupín dôvodov kritiky feministického esencionalizmu naprieč právnym feminizmom.²⁹ Prvým dôvodom sú tzv. falošné zovšeobecnenia o ženách a falošný univerzalizmus kladený na ženy. V nadväznosti na nich feministicky esencionalizmus môže predstavovať pojem a kategóriu „žien“ ako monolitickú skupinu bytostí, pre ktorú je charakteristický jednotiaci skupinový záujem a z neho vyplývajúce osobitné právne pravidlá. Bartlett pripomína, že v skutočnosti sa môže pod deklarovanou univerzálnou predstavou a univerzálnym záujmom žien skrývať partikulárny záujem presne vymedzenej skupiny žien. Takto deklarovaný univerzalizmus, ktorý je vo svojej podstate partikularizmom, pôsobí voči skupinám žien, ktoré mu nezodpovedajú exkluzívne. To znamená, buď ich ignoruje, marginalizuje, alebo ich dokonca odcudzuje voči ním samým.

Ďalším, a v poradí druhým kritickým dôvodom voči esencionalistickej pozícii vo feministickej právnej teórii je podľa Bartlett naturalistický omyl. Naturalisticky omyl spočíva v presvedčení esencionalistického feminizmu, že existuje prirodzená povaha žien, ktorá sa odráža v prirodzenom vedomí žien. Téza o prirodzenom vedomí žien sa zase zakladá na tom, že ženy zo svojej podstaty môžu dospieť k autenticky ženským, absolútnym, poznateľným a finálnym pravdám. Patriarchát tým, že pôsobí aj na vedomie žien vytvára u nich pokrivené, falošné vedomie. Úlohou feminizmu a právneho feminizmu je vzdorovať patriarchátu a tak prispievať k objaveniu autenticky ženského vedomia. Takýto prístup snád' v najčistejšej podobe pramení z kultúrneho feminizmu³⁰ a svoj vrchol zaznamenal počiatkom sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia v teoretických základoch lesbického feminizmu.³¹ Tieto pozície možno hodnotiť ako mylné, nakoľko opomínajú význam spoločenských konštruktov ako aj tvorivé možnosti ženy v procese utvárania vlastnej identity. Namiesto toho dávajú do popredia mesianistickú nádej.

Vo feministickej právnej filozofii sa podľa Bartlett možno stretnúť aj s tretím dôvodom, ktorý označuje ako rodový imperializmus. Rodový imperializmus venuje zosťrenú pozornosť pohlaviu, a poukazuje na príslušnosť k ženskému pohlaviu ako

29 Pozri BARTLETT, K. T. Gender Law. In *Duke Journal of Gender Law & Policy*, Vol. 1, Iss. 1, 1994. s. 15 a nasl.

30 Teoretickým základom, ktorý odôvodňoval takéto východiská boli závery plynúce z morálnej teórie Carol Gilligan. Gilligan deklarovala osobitnú podobu ženského morálneho myslenia, ktorá vyústila do ženskej etiky starostlivosti. Pozri GILLIGAN, C. In *a Different Voice: Psychological Theory and Woman's Development*. Cambridge, Massachusetts – London, England : Harvard University Press, 1993. napr. s. 73.

31 Lesbicko-feministický koncept „ženský pôvodnej ženy“ („*woman-identified woman*“) sa preniesol aj do osemdesiatych rokov 20. storočia a patrný je v esencionalistickom koncepte „lesbického kontinua“ od Adrienne Rich. Pozri RICH, A. C. Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. In *Journal of Women's History*, Vol. 15, No. 3, 2003. s. 11-38.

základnému predpokladu znevýhodnenia žien. Esencializmus týmto svojím dôvodom môže nadradovať príslušnosť k pohlavia ako najdôležitejšiu tému v boji za zrovnoprávnenie žien. V tomto smere esencializmus tvrdí, že boj za oslobodenie žien je bojom triedy ženského pohlavia. Takúto pozíciu nájdeme napríklad u MacKinnon. Táto právna teoretička síce namieta proti esencializmu³² ako takému, ale zároveň pripomína postmoderným feministkám, že rodový útlak je skutočne existujúcim útlakom a ženy musia nájsť účinný spôsob, akým mu je treba čeliť.³³ Namiesto toho černošské feministky začali poukazovať na to, že pre zrovnoprávnenie žien je nevyhnutné, aby sa feministky začali zaoberať aj inými podobami útlakov, ktoré s rodovým útlakom veľmi úzko súvisia, a to najmä rasovým, kultúrnym, socioekonomickým alebo heterosexuálnym útlakom. Černošské právne teoretičky, akými boli Kimberlé Williams Crenshaw,³⁴ Patricia J. Williams³⁵ alebo Angela P. Harris³⁶ poukazovali na nedostatky esencialistického prístupu, ktoré spočívali v opomínaní intersekcionality sexizmu a rasizmu, klasizmu, heterosexizmu, atď., ktorá marginalizovala černošské ženy v rámci feministického hnutia a hnutí Afroameričanov za občianske práva v USA. Podobne, lesbické feministky poukazovali na prepojenosť rodového útlaku s útlakom voči homosexuálnej orientácii žien. Lesbický feminizmus síce miestami smeroval k esencializmu, no zároveň otvoril možnosti diskusie o vzťahu medzi sexizmom a heterosexizmom. Rovnako feministická právnička a lesbička Patricia A. Cain položila na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov otázku, ktorú sa nikto predtým nepýtal: „Prečo sú lesby neviditeľné vo

32 K tomu pozri viac MACKINNON, C. A. Intersectionality as Method: A Note. In *Signs: Intersectionality: Theorizing Power, Empowering Theory*, Vol. 38, No. 4, 2013. s. 1019-1030.

33 Pozri MACKINNON, C. A. *Points against Postmodernism*, s. 687 a nasl.

34 Kimberlé Williams Crenshaw apeluje na intersekcionalitu sexizmu a rasizmu, ktorá bola opomínaná právnoaplikačnou činnosťou amerických súdov, a to napriek skutočnosti, že afroamerické ženy zažívali reálne vo svojich životoch osobitú kombináciu rasistického a sexistického útlaku. Demonštruje to na rozhodnutiach vo veci *DeGraffenreid v General Motors (1976)*, *Hughes Payne v Travenol (1982)* alebo *Moore v. Helicopters, Inc. (1983)*. V týchto prípadoch americké súdy neprijali argumentáciu žalobkyň tak, aby uznali intersekciiu diskriminácie na základe pohlavia a rasy zároveň. To viedlo k tomu, že nebolo možné cestou práva uznať nápravu osobitého znevýhodneného postavenia černošských žien. Pozri bližšie WILLIAMS CRENSHAW, K. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. In *University of Chicago Legal Forum*, Vol. 1989, Iss. 1. s. 141 a nasl.

35 Patricia J. Williams tak činí naratívnu formou, ktorou dáva do popredia jedinečnosť subjektívne prežitej skúsenosti Afroameričanky v konfrontácii s vonkajším svetom. Podľa nej má pri analýze dopadov práva najvýznamnejšie miesto práve subjekt a jeho skutočnú pozíciu v práve odhaliť až vyrozprávaný príbeh. Pozri WILLIAMS, P. J. *The Alchemy of Race and Rights: A Diary of a Law Professor*. Cambridge: Harvard University Press, 1992. napr. s. 3.

36 Angela P. Harris v tejto súvislosti hovorí o potrebe odstránenia tzv. „rodového esencializmu“ („gender essentialism“), ktorý označuje univerzálnu, jednotnú a esenciálnu skúsenosť žien, ktorá je izolovaná o pôsobenia rasy, triedy, sexuálnej orientácie a iných skutočností významných pre utváranie osobných i skupinových skúseností žien. Pozri HARRIS, A. P. Race and Essentialism in Feminist Legal Theory. In *Stanford Law Review*, Vol. 42, No. 3, 1990. s. 585.

*feministickej právnej teórii? Prečo je 'moja realita' natoľko odlišná od 'ich reality'?*³⁷ Východiská postmoderného feminizmu zase dávajú do pozornosti celé spektrum rôznorodých osobných skúseností životov žien. Postštrukturalistická pozícia Marie Ashe apeluje na potrebu vyhnúť sa esencialistickým prístupom v právnej vede. Podľa nej je ich najväčšou hrozbou kladenie totalitných nárokov na ovplyvňovanie podoby životov celého diverzitého spektra životov žien.³⁸

Ak sa však máme vrátiť na začiatok, potom musíme povedať, že feministickými kruhmi, kde sa prvýkrát objavila kritika esencializmu bol černošský feminizmu. Následne bol rozvinutý v postmoderných, psychoanalytických a ďalších podobách feministickej právnej teórie, ktoré sa nechali inšpirovať postštrukturalistickými smermi uvažovania. Všetky tieto prístupy poukazujú na to, že pojem a kategóriu „ženy“ nemožno chápať monoliticky. Osobná a rovnako aj skupinová skúsenosť žien svedčia v prospech vnútornej heterogénnosti tejto kategórie. Týmto dávajú dané feministky najavo, že byť ženou môže v skutočnosti znamenať žiť diverzitný život a mať rôznorodú osobnú skúsenosť, ktorá sa nemusí absolútne a univerzálne zhodovať so skúsenosťou iných žien. Anti-esencializmus sa v súčasnosti stal dominantným prístupom pre utváranie východísk a záverov feministickej právnej vedy behom tretej vlny feminizmu. Napomohol k tomu aj trend rozšírenia intersekcionalného feminizmu, ktorý poznamenal aj spôsob formovania feministickej právnej vedy. V centre feminizmu a feministickej právnej vedy tak stojí odhodlanie postihnúť čo možno najväčšie spektrum žien a navonok dať priestor inkluzívnemu modelu reprezentácie rôznorodosti žien. Tento znak feminizmu sa dostával do jeho centra postupne a predchádzal mu istý vývoj. Z tohto dôvodu sa vrátíme k samotnej podobe anti-esencializmu a ideologickým príčinám jeho vzniku.

Anti-esencialistická pozícia právneho feminizmu znamenala kritiku zameranú na pôvodný esencialistický zámer vytvoriť akúsi všeobecnú právnu teóriu žien. Anti-esencializmus popiera existenciu univerzálnej identity žien. Namiesto toho hovorí, že existuje čosi ako predpokladaná a reálne sa vyskytujúca diverzita žien. V nadväznosti na to sa anti-esencializmus zameriava prevažne na skúmanie faktorov, ktoré odôvodňujú rozdiely medzi ženami. Tieto faktory môžu mať osobný (napr. sexuálna orientácia ženy) ako aj spoločenský charakter (napr. rasová identita žien alebo socioekonomická triedna príslušnosť žien). Každá anti-esencialistická feministická teória práva dochádza k zisteniu, že existuje nesmierne množstvo rozdielnych foriem ženskej identity, ktoré následne vytvárajú rozmanité prejavy subjektivity u žien, a vedú aj k rozdielnemu vnímaniu problematikosti určitých skutočností. Inými slovami, rôzne ženy majú rôzne životy, a tak v rozdielnej miere a podobe pociťujú útlak patriarchátu, rasizmu, kapitalizmu, heterosexuality, atď., atď. S ohľadom na právo, tak budú tvrdiť, že patriarchálny útlak vyjadrený v práve a prostredníctvom práva sa zlučuje s rasizmom, xenofóbiou, homofóbiou, ageizmom, ableizmom, klasizmom, atď., a tým vytvára špecifické kombinácie útlakov (intersekcionalita útlakov), ktoré môžu mať veľmi špecifický dopad na životy istých žien, resp. skupiny žien. Výsledkom špecificky negatívneho dopadu

37 CAIN, P. A. *Feminist Jurisprudence: Grounding the Theories*, s. 214.

38 ASHE, M. *Mind's Opportunity: Birthing a Poststructuralist Feminist Jurisprudence*. In LEONARD, J. D. (ed.) *Legal Studies as Cultural Studies: A Reader in (Post)Modern Critical Theory*. Albany : State University of New York Press, 1995. s. 114 a nasl. príp. 117-118.

je marginalizácia istých žien právom a prostredníctvom práva, a to v dôsledku ich príslušnosti k rase, etnickej, kultúrnej alebo sexuálnej menšine, socioekonomickej triede, veku, zdravotného a stavu, atď.

Pri týchto feministických teóriách práva hlásiacich sa k anti-esencializmu však môže byť problémom ich skutočná klasifikácia ako esencializmom nepoškvrnený feminizmus. Jane Wong si všíma, že pôvodné černošské, lesbické a postmoderné právne teoreticky kritizujúce esencializmus samé nevedomky sklzáli k esencializmu.³⁹ To dokazuje určitú pochybnosť takejto systematizácie a následne klasifikácie, ktorá sa vžila vo feminizme a v právnom feminizme. Napríklad, Angela P. Harris sa snaží vykresliť rozdiely medzi černoškými ženami a ženami bielymi, keď predpokladá biele ženy ako homogénnu kategóriu žien bez ohľadu na to, že v skutočnosti môže byť táto skupina žien veľmi rôznorodá.⁴⁰ Wong takisto ďalej pripomína, že Patricia A. Cain robí esencializmu v podaní West a MacKinnon kritické výčitky, ale zároveň samá predpokladá esenciálnu lesbickú skúsenosť, ktorá je oddeliteľná od heterosexuálnych žien.⁴¹ Navyše, Cain síce exaktne nedefinuje lesbičky, ale pritom pripúšťa, že po určitom čase ich bude možné dôslednejšie definovať.⁴² Tento problém sa nevyhýba ani postmoderným feministickým právničkám, pretože Drucilla Cornell načrtáva síce koncept „ženskosti“ inšpirovaný derridovským a lacanovským prístupom spolu s mýtom a alegórii,⁴³ avšak otázne je, či tým sama nepredstavuje esencialistické videnie ženy. Takisto postštrukturalistické feministické prístupy ku skúmaniu práva hovoria o miliardách nespočetných identít ženskosti, ako to robí napríklad Marie Ashe, ktorá píše o ženách ako o „hovoriacich subjektoch“⁴⁴, no zároveň možno mať pochybnosti, či práve takéto zovšeobecňujúce a abstraktné vyjadrenie nemožno chápať ako esencializmus v osobitej podobe.

V tomto momente je však namieste aj celkom iný problém. Oprávnené sa možno pýtať, či takýmto prístupom čo najviac filozoficky a štruktúrne rozlíšiť prejavy ženskosti, nespadá postmoderný a postštrukturalistický feminizmus do abstraktne vyjadrenej charakteristiky žien, ktorá, na jednej strane, síce poskytuje filozoficky a teoreticky priestor pre inklúziu diverzitných prejavov ženskosti, ale, na strane druhej, nevypovedá o ničom konkrétnom, čo by bolo na ženách hodné feministickej reprezentateľnosti. Nerozplýva a neatomizuje sa kategória ženy natoľko do abstraktnej dúhovej hmly diverzitetnej individuality, že je ako celok neuchopiteľná? Nestratila sa teoretická a filozofická podstatnosť žien ako takých, pretože už prestali byť uchopiteľnými? Podarí sa vyriešiť tento problém lyotardovský, tzn. prijatím multiplicitnej spravodlivosti?

39 Pozri WONG, J. The Anti-Essentialism v. Essentialism Debate in Feminist Legal Theory: The Debate and Beyond, s. 292.

40 Pozri HARRIS, A. P. Race and Essentialism in Feminist Legal Theory, s. 605 a nasl.

41 Porovnaj WONG, J. The Anti-Essentialism v. Essentialism Debate in Feminist Legal Theory: The Debate and Beyond, s. 292 a CAIN, P. A. Lesbian Perspective, Lesbian Experience, and the Risk of Essentialism. In *Virginia Journal of Social Policy and the Law*, Vol. 2, Iss.1, 1994. s. 70.

42 Pozri bližšie Tamže, s. 65.

43 CORNELL, D. *Beyond Accommodation: Ethical Feminism, Deconstruction, and The Law*. Boulder – Lanham – New York – Oxford : Rowman & Littlefield, 1999. napr. s. 100 a nasl.

44 Pozri ASHE, M. *Mind's Opportunity: Birthing a Poststructuralist Feminist Jurisprudence*, s. 117.

Napriek týmto otázkam, ktoré môžu vzbudiť rozpaky, anti-esencializmus priniesol do feminizmu a právneho feminizmu brzdu sebareflexie feministických skúmaní. Vystríha pred škodlivosťou generalizácie akýchkoľvek tvrdení o ženách – netreba zabúdať, že viaceré rodové stereotypy vzišli z falošných a veľmi všeobecných predsudkov. Zároveň vnáša do feministického myslenia test podozrievavosti voči odôvodňovaniu tradičných rodových stereotypov, ku ktorým by mohli niektoré feministické prístupy – vedome či nevedome – v konečných dôsledkoch viesť.

Černošský anti-esencializmus

Pre černošské feministky bol od počiatku príklon k anti-esencializmu takpovediac prirodzeným sklonom. Kritické rasové teórie (*critical race theories*) sa vo všeobecnosti opierali od odstránenie esencializmu ako zdroja rasových predsudkov a stereotypov. Esencializmus ako štruktúra názorovej pozície mal v mnohom blízko k európskemu vedeckému rasizmu. Tradičný autori rasizmu, akými boli Johann Blumenbach a Joseph Arthur de Gobineau boli práve esencialistami. Prísne oddeľovali jednotlivé podstaty rás od seba.⁴⁵ Súčasťou a jednou z vedúcich osobností kritických rasových teórií bola aj černošská feministka a právnička Kimberlé Williams Crenshaw. Tá podobne ako iní členovia kriticko-teoretického rasového prístupu odmietala esencializmus ako základné filozofické východiská hnutí za práva Afroameričanov. Prístup, ktorý bol náchylný esencializovať rasové komunity v rámci teoretických zdôvodnení práv Afroameričanov bol z jej pohľadu jednoznačne odmietnutý.⁴⁶ Zároveň sa odmietnutím esencializmu malo poukázať na diverzitu prejavov identít černošského obyvateľstva v USA, a tým aj na diverzitu útlaku, ktorému museli čeliť. Kritické rasové teórie tak v skutočnosti predstavili niekoľko rôznych kritik rôznych podôb esencializmu.⁴⁷ Jednou z nich bola aj kritika esencializmu zo strany černošského feminizmu, ktorá odmietla akúkoľvek podobu esencializmu vo feminizme. Odmietnutie esencializmu má preto v černošskej feministickej teórii práva takéto širšie pozadie, z ktorého vzišlo a následne z neho čerpala rodiaca sa černošská feministická teória práva. Esencializmus sa tu rovnako chápe ako škodlivý prístup, pretože klásť esencialistické východiská a závery na jednotlivca v skutočnosti znamená uprieť jednotlivcovi možnosť autentickej identity, ktorú si slobodne zvolí a uskutočňuje ju vo vonkajšom svete. Je to morálna pozícia, ktorú prijali a rozvíjali nielen kritické rasové teórie a černošský feminizmus, ale rovnako aj predstaviteľky černošskej feministickej právnej teórie.

Z takéhoto pozadia kritiky esencializmu vzišiel pojem intersekcionality, ktorú vo feministickej právnej vede teoreticky predstavila a rozvinula Kimberlé Williams Crenshaw. Na životoch afroamerických žien poukazuje na intersekcionalne pôsobenie sexismu a rasizmu. Práve intersekcia dvoch útlakov znásobovala útlak voči černošským ženám a marginalizovala ich nielen v rámci černošských hnutí za občianske práva alebo

45 Pozri NUNN, K. B. „Essentially Black”: Legal Theory and the Morality of Conscious Racial Identity. In *Nebraska Law Review*, Vol. 97, No. 2, 2018. s. 296.

46 Pozri napr. WILLIAMS CRENSHAW, K. et al. (eds.) *Critical Race Theory: The Key Writings That Formed the Movement*. New York : The New Press, 1995. s. xxxi.

47 Pozri NUNN, K. B. „Essentially Black”: Legal Theory and the Morality of Conscious Racial Identity, s. 298.

vo feministickom hnutí, ale aj v spoločnosti vôbec. Právo síce poskytovalo ochranu voči diskriminácii na základe pohlavia a rovnako aj voči diskriminácii na základe rasy, ale nepoznalo intersekciónalnu kombináciu diskriminácie na základe rasy a pohlavia, ktorá by zodpovedala životnej skúsenosti černošských žien. Crenshaw kriticky upozorňuje na právnoaplikačnú prax, ktorá chápe diskrimináciu podľa modelu „jednej osi“ („single axis“) a jasne oddeľuje prípady diskriminácie na základe rasy od prípadov, kedy sa jedná o diskrimináciu na základe pohlavia. A takáto interpretácia a následná aplikácia antidiskriminačného práva vôbec nezodpovedá situácii černošských žien. Naopak, vyhovovala afroamerickým mužom a bielym ženám: „*Chcela by som takisto dokázať, ako tento rámeček jednej osi vymazáva černošské ženy z konceptualizácie, identifikácie a nápravy diskriminácie na základe rasy a pohlavia tým, že zohľadnia skúsenosti inak privilegovaných členov skupiny. Inými slovami, na rasovú diskrimináciu sa zvykne pozeráť v zmysle pohlavne a triedne privilegovaných černochohov; pri diskriminácii na základe pohlavia sa prihliada na rasovo a triedne privilegované ženy.*“⁴⁸ Riešením pre afroamerické ženy je tak intersekciónalný prístup, ktorý nutne musí uznať právna teória ako aj právnoaplikačná prax.

Podrobne sa však zamerala na problém filozofickej a teoretickej prítomnosti esencionalistických východísk vo feministickej právnej vede Angela P. Harris takmer o rok neskôr po Crenshaw. Harris kritizovala esencionalistické prístupy od West a MacKinnon, s ohľadom na to, že ich teórie nezohľadňujú vplyv rasy, socioekonomickej triedy, sexuálnej orientácie a spôsobov výroby, ktoré v konečnom dôsledku môžu takisto vplývať na utváranie ženskej skúsenosti a najmä na zhoršené postavenie určitých skupín žien. Svoju kritiku uvádza nasledovnými slovami: „*V zhode s mojim presvedčením, že právna teória, vrátane feministickej právnej teórie, potrebuje menej abstrakcie, destabilizujem a podkopávam jednotu MacKinnonovej a Westovej 'ženy' predstavením hlasu černošských žien tak ako sú predstavené v literatúre.*“⁴⁹ Harris kriticky poukazuje na to, že MacKinnon predstavuje svoju feministickú právnu teóriu ako univerzálnu pravdu žien. Avšak táto „pravda žien“ sa v skutočnosti môže opierať o partikulárnu skúsenosť bielych žien.⁵⁰ Harris voči MacKinnonovej esencionalizmu namieťa, že vedie k umlčievaniu hlasu niektorých skupín (najmä však černošských) žien z dvoch dôvodov: „*Po prvé, v honbe za esenciálnou ženskosťou sú ženy zbavené farby a sú bez vzťahu k spoločenským okolnostiam, otázky rasy sú považované za patriace do samostatného a odlišného diskurzu – procesu, ktorý zachováva fragmentáciu samotných černošských žien. Po druhé, feministický esencionalizmus zisťuje, že odstránením 'otázky' sa dosahuje iba odstránenie černošských žien – to znamená, biele ženy predstavujú typického predstaviteľa žien.*“⁵¹ Aby sa predišlo univerzalistickému esencionalizmu, Harris stavia proti MacKinnonovej metóde rozprávania príbehov, ktoré je spôsobilé dokázať neskutočnú diverzitu životov žien. Rozprávaním príbehov vyplynie na povrch to, že ženy v sebe

48 WILLIAMS CRENSHAW, K. *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*, s. 140.

49 HARRIS, A. P. *Race and Essentialism in Feminist Legal Theory*, s. 585.

50 Pozri tamže, s. 592.

51 Tamže, s. 592.

skrývajú nespočetné množstvo vzájomné protichodných identít. Namiesto MacKinonovej naliehaniu na uvedomelosť žien je podľa Harris podstatnejším posilnenie viacnásobného vedomia žien (*multiple consciousness*). Práve ono je pohľadom žien, ktoré vzájomne zoskupuje videnie sveta viacerými identitami.⁵² Tieto myšlienke Angely P. Harris nachádzajú vyjadrenie aj u iných černošských a etnických právnych feministkách. Samotné rozprávanie príbehov rozvíja ako metódu feministickej právnej vedy Patricia J. Williams. U Williams sa subjekt stáva základným predpokladom analýzy práva.⁵³ Na strane druhej, Mari J. Matsuda predstavuje pozíciu viacnásobného vedomia ako samozrejmeho predpokladu intersekcionalnej právnej vedy.⁵⁴

Vráťme sa však ešte na chvíľu ku kritike esencializmu tak, ako ju predstavuje Harris. S ohľadom na Westovej esencializmu odmieta dichotomické nazeranie na odlišnosť dvoch pohlaví spolu s myšlienkou, že každé z nich má svoje predeterminované Ja. West teda podľa Harris zjednodušujúco predpokladá, že ženy majú v porovnaní s mužmi odlišnú a jednotiacu skúsenosť rozvíjajúceho sa Ja. Rovnako odmieta, že by ženské Ja mohlo byť stabilne dané a nepodliehalo výraznejším zmenám či odchýlkam, napríklad vplyvom sociálnych faktorov. Takéto nazeranie na ženy je podľa nej možné len pre ľudí, ktorí si užívajú „luxus 'nemá' žiadnu farbu“.⁵⁵ Pre afroamerické ženy je skôr charakteristické, že „skúsenosť svojho Ja je spojená s nerozlišovaním prepojenia medzi rasou a rodom – je to bytie zapletené do viacerých, často protichodných diskurzov o pohlaví a farbe. Výzvou pre čierne ženy bola potreba spojiť fragmenty našich mnohých Ja do integrálneho, aj keď vždy sa meniaceho a dynamického celku: Ja, ktoré nie je ani 'ženské' a ani 'černošské', ale oboje zároveň.“⁵⁶ Takýmto spôsobom odmieta abstraktnú a univerzálne platnú hĺbku ženskosti, ktorú predpokladá West svojím esencializmom. Harris vyčíta West, že ženské Ja formuluje exkluzívne k svojmu pohlaviu, ktoré reprezentuje v duchovnej aj telesnej rovine. Takúto podobu esencializmu pomenúva Harris ako „biely solipsizmus“ („*white solipsism*“).⁵⁷

Lesbický anti-esencializmus

Hovoriť o anti-esencializme v lesbickom feminizme môže byť – a aj v skutočnosti – je problematické. Napríklad, radikálna a lesbická feministka Adrienne Rich síce hovorila o opomínaní lesbickej existencie vo feministickej literatúre,⁵⁸ a podobne hovorí aj lesbická feministka Rita Mae Brown o počiatočnom vzťahu medzi lesbizmom a feminizmom

52 Tamže, s. 615.

53 Pozri WILLIAMS, P. J. *The Alchemy of Race and Rights: A Diary of a Law Professor*, s. 3.

54 Pozri bližšie MATSUDA M. J. When the First Quail Calls: Multiple Consciousness as Jurisprudential Method. In *Women's Right Law Reporter* 213, 1992. [online] [cit. 29.02.2020] Dostupné na: <https://www.northeastern.edu/lawstudentaffairs/wp-content/uploads/2018/07/When-the-First-Quail-Calls.pdf/>.

55 HARRIS, A. P. Race and Essentialism in Feminist Legal Theory, s. 604.

56 Tamže.

57 Pozri tamže.

58 Pozri RICH, A. C. Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence, s. 13.

ako o vzťahoch žien z úplne iných planét,⁵⁹ no to v žiadnom prípade nevytvára garancie pre anti-esencialistické ideové základy lesbického feminizmu. Lesbický feminizmus sa musel od počiatkov vysporiadať so vzťahom lesbizmu a feminizmu. Tento proces bol veľmi zložitý, názorovo rôznorodý a častokrát aj veľmi zmätočný. V samotnom vzťahu lesbizmu a feminizmu, preto môžeme nájsť kritiku zanedbania žien lesbičiek vo feminizme, kritiku feminizmu voči lesbizmu, lesbický predvoj vo feminizme,⁶⁰ lesbický separatizmus, tendencie k lesbickému esencializmu⁶¹ a v konečnom dôsledku aj vyčlenenie lesbických skúmaní z rámca feminizmu ako takého.⁶²

Veľmi podobný vývoj je badateľný pri vstupe lesbizmu do feministickej právnej vedy. Lesbická a feministická právna teoretička Patricia A. Cain predstavila svoju kritiku esencializmu vo feministickej právnej vede kritikou teórií MacKinnon a West. Jej kritika bola podmienená problémom vypracovania metódy feministickej právnej vedy, ktorá by umožňovala postihnúť diverzitu vo feministických skúmaniach s ohľadom na špecifiká lesbickej existencie. V rámci svojho prístupu tak Cain reaguje na „problém neviditeľnosti lesbičiek“ vo *feministickej právnej teórii*. Podľa nej teda ide o problém, kedy „feministické právne teoretičky ignorujú alebo prinajmenšom marginalizujú lesbickú existenciu.“⁶³ Zároveň ide o paradox, pretože feministická právna teória sa snaží vymedziť voči mužským hodnotám, a sú to práve lesbické hodnoty, ktoré sa uskutočňujú mimo rámca heterosexuálnych vzťahov. Z tohto dôvodu by lesbická pozícia mala stáť v centre feministických skúmaní práva. Naopak, „*tvrdím, že lesbické ženy sú také isté ako heterosexuálne ženy alebo černošské ženy sú tým istým, čo biele ženy, znamená upadnúť do asimilačnej/esencialistickej pasce. Takéto tvrdenia popierajú skutočnosť našich rozdielov ich ignorovaním alebo znižovaním.*“, tvrdí Cain.⁶⁴ Aj z týchto dôvodov Cain formuluje na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov svoju počiatočnú požiadavku na zahrnutie lesbickej skúsenosti do feministickej právnej vedy. Tento proces má mať dve podmienky: po prvé, metodicky a metodologicky má ísť feminis-

59 Pozri bližšie KRAMARAE, CH. – SPENDER, D. (eds.) *Routledge International Encyclopedia of Women: Global Women's Issues and Knowledge*. London – New York : Routledge, 2000. s. 1550.

60 Napríklad, lesbická feministka Ti-Grace Atkinson prirovnala vzťah lesbizmu a feminizmu k vzťahu komunistickej strany a odborového hnutia. Pozri bližšie ATKINSON, T-G. *Lesbianism and Feminism: Justice For Women as „Unnatural“*. In ATKINSON, T-G. *Amazon Odyssey*. New York : Putnam Pub Group, 1974. s. 132.

61 Lesbický esencializmus možno bádať už pri formovaní lesbického feminizmu. Od konceptu „žensky pôvodnej ženy“ („*woman-identified woman*“). Táto tendencia k esencializmu pokračovala v lesbickom feminizme aj v osemdesiatych rokoch a možno ju postrehnúť v koncepte lesbického kontinua („*lesbian continuum*“) a lesbickej existencie ako zdroja životnej sily žien v myslení Adrienne Rich. Porovnaj *RADICALESBIANS The Woman Identified Woman*. Pittsburgh : Know, Inc., 1970. s. 1-4. a RICH, A. C. *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*, s. 39.

62 V právnej teórii sa k separačnej pozícii lesbičiek okrem feministickej právnej teoretičky Patricia A. Cain prihlásila aj lesbická právna teoretička Ruthann Robson. Pozri ROBSON, R. *Lesbian Jurisprudence?* In *Law & Inequality*, Vol. 8, Iss. 3, 1990. s. 443-468.

63 Pozri CAIN, P. A. *Feminist Jurisprudence: Grounding the Theories*, s. 191.

64 Tamže, s. 207.

tický prístupu ku skúmaniu práva, ktorý prijme do rámca svojich subjektov lesbickú existenciu; po druhé takýto feministický prístup filozoficky odmieta esencionalizmus či biologický determinizmus.⁶⁵ Odmietnutie esencionalizmu vo feministickej právnej vede spočiatku vychádzalo z jej presvedčenie, že rovnako ako existujú rôzne prejavy žien tak isto môžu existovať rôzne prejavy lesbičiek.

Náklonnosť k anti-esencionalizmu rozvinula Cain kritikou feministických právnych teórií West a MacKinnon. Pokiaľ ide o Robin West, jej esencionalizmus odmieta s ohľadom na to, že si nevšíma predchádzajúce závery lesbického feminizmu, ktoré apelovali na vzájomnú blízkosť žien, ktorá sa následne pretavuje do podoby ženských (lesbických) komunit. Rovnako nesúhlasí ani s pozíciou mocenskej teórie od Catherine MacKinnon. Tá *a priori* predpokladá, že všetky ženy sú podriadené mužom. Lesbickej skúsenosti však takáto pozícia nezodpovedá, nakoľko lesbičky nemusia byť nevyhnutne podriadené mužom a ich činnosti preto nemusia byť zamerané na úslužnosť voči mužom.⁶⁶ Cain z tejto kritiky vyvodzuje, že doterajšie podoby esencionalizmu vo feministickej právnej vede sa zakladali buď na predpoklade „ženy ako matky“, alebo na predpoklade „ženy ako sexuálne podriadeného objektu“. ⁶⁷ Takéto vymedzenia žien však nemusia nevyhnutne zodpovedať lesbickej životnej skúsenosti a lesbickej identifikácii seba samej ako ženy obklopanej patriarchátom. Skutočným zmyslom lesbického anti-esencionalizmu tak má byť pochopenie heterosexuality ako spoločenského inštitútu, a nie iba ako určitej podoby sexuálnej orientácie. Spočiatku bola Cain presvedčená o tom, že lesbičky môžu byť plnohodnotným subjektom feministickej právnej filozofie. Jej pôvodným zámerom bolo metodicky a metodologicky prispôsobiť feministickú právu vedu tak, aby plynule poňala do svojho vnútra lesbickú skúsenosť a na tomto základe sa ďalej rozvíjala. Avšak vo svojom neskoršom prístupe uprednostňuje lesbický separatizmus, ktorý vyústil do vyčlenenia lesbickej skúsenosti do rámca samostatnej lesbickej teórie práva.⁶⁸

Napriek uvedenému separačnému záveru sa u Cain stretávame s vôľou po inkluzívnom prístupe pri formovaní ďalšej teoretickej podoby feministickej právnej vedy, ktorá odmieta esencionalizmus a prijíma všemožnú diverzitosť podôb životov žien. Na začiatku bola presvedčená o tom, že pri utváraní významu pojmu a konceptu „ženy“ musí feministická právna veda „*klásť osobitú pozornosť na tých, od ktorých sa líšime najviac, pretože je nepravdepodobné, že sme prijali ich pozíciu tak ako tú našu. A musíme pamätať na to, že prevládajúci diskurz častokrát umlčiava tých, ktorých by sme mali najviac počúvať. [...] Z týchto dôvodov by sme mali preto prispôsobiť feministické právne teórie za účelom odhaľovania umlčaných. Súčasne by tieto teórie mali zohľadňovať náš záväzok počúvať a pozitívne participovať na konštituovaní sebaidentity ostatných. Naše teórie sa nesmú opierať o vymedzenia, ktoré obmedzujú sebaidentitu iných.*“⁶⁹ Týmto spôsobom spočiatku odmietala esencionalizmus vo feminizme a snažila sa o otvorenie

65 Pozri CAIN, P. A. Lesbian Perspective, Lesbian Experience, and the Risk of Essentialism, s. 46-53.

66 Pozri CAIN, P. A. Feminist Jurisprudence: Grounding the Theories, s. 207.

67 Pozri bližšie Tamže, s. 203

68 Porovnaj CAIN, P. A. Feminist Jurisprudence: Grounding the Theories, s. 204 a CAIN, P. A. Lesbian Perspective, Lesbian Experience, and the Risk of Essentialism, s. 45, 70 a nasl.

69 CAIN, P. Feminism and the Limits of Equality, s. 846

cesty pre intersekcionalitu vo feministickej právnej teórii rozšírením skúsenosti žien, ktoré svoj život orientujú v priestore mimo heterosexuálnych vzťahov s mužmi.

Postmoderný anti-esencializmus

Postmoderný anti-esencializmus vzišiel z filozofického skepticizmu a relativizmu voči všetkému univerzálnemu a objektívne platnému. Už lesbická právna teoretička Cain vymedzuje postmoderné feministické prístupy ako skúmania, ktoré „*nás varujú pred hľadáním nových právd za účelom nahradenia tých starých.*“⁷⁰ Z pohľadu postmoderného feminizmu sa tak rôzne podoby esencializmom budú javiť ako čiastkové pravdy, bez nároku na ich všeobecnú platnosť.⁷¹ Podobne si to všíma aj Laura A. Rosenbury, keď poukazuje na to, že postmoderný feminizmus spája s ostatnými anti-esencialistickými feministickými prístupmi nedôvera voči univerzalistickým tvrdeniam o ženách, ktoré ignorujú rasy, triedu, národnosť alebo sexuálnu orientáciu.⁷² Postmoderné feministické teórie a rovnako aj postmodernou ovplyvnené feministické právne teórie reagujú na diverzitnú a dynamickú povahu rodu. Predovšetkým však postmoderné feministické teórie práva odmietajú ustálený význam rodu. Inými slovami, postmoderné feministické prístupy skúmania práva odmietajú, že by bolo možné odhaliť akési pevné a nepochybniteľné pravdy o rodoch. Vymedzenie rodu – v konkrétnych feministických reláciách aj vymedzenia žien – sú, vlastne otázkou identity. Svedčí o tom aj posmrtno publikovaný manifest postmodernej feministickej právnej teoretičky Mary Joe Frug označený ako Manifest postmoderného právneho feminizmu (*Postmodern Feminist Legal Manifesto*) z roku 1992. V ňom sa Frug kriticky vymedzuje voči spôsobu, akým pristupovali radikálny a kultúrny feminizmus ku konštituovaniu pojmu a kategórie „ženy“, a voči esencializmu, ktorý sa podsúva feministickým prístupom ku skúmaniu práva: „*Vo svojich najvulgárnejších, pašeráckych podobách radikálne aj kultúrne právne feminizmy zobrazujú mužské a ženské identity pohlaví ako anatomicky určené a psychologicky predvídateľné. To je v rozpore so semiotickým charakterom rozdielov medzi pohlaviami a dopadom, ktorý má historickú špecifickosť na každú jednotlivú identitu. V postmodernom žargóne je takéto zaobchádzanie s identitou pohlaví v rozpore s decentralizovaným, polymorfným, rôznorodým prístupom k subjektu.*“⁷³ Frug týmto manifestom a predošlým citátom z neho dávala najavo, že rozdiely medzi pohlaviami v práve a rozdielne zaobchádzanie s pohlaviami podľa práva môžu byť zakotvené ustáleným a mocensky vynucovaným patriarchálnym diskurzom, ktoré, navyše, nekriticky preberá aj samotná feministická právna veda. Na prípadné rozdiely medzi pohlaviami sa preto pozerala iba ako na určité vžitie významy, ktoré nemusia mať skutočné opodstatnenie a ktoré ústia v potlačovanie diverzitných prejavov subjektivity.

Tracy E. Higgins zase kladie problém diverzity subjektivity, a teda rôznorodosť identity do súvislosti s témou spravodlivosti. Podľa nej je rod sám o sebe produktom

70 Tamže, s. 838.

71 Pozri napr. CAIN, P. A. *Feminist Jurisprudence: Grounding the Theories*, s. 204.

72 ROSEN BURY, L. A. *Postmodern Feminist Legal Theory: A Contingent, Contextual Account*. In *University of Florida Levin College of Law Research Paper* No. 16-39, 2016. s. 4.

73 FRUG, M. J. A *Postmodern Feminist Legal Manifesto (An Unfinished Draft)*. In *Harvard Law Review*, Vol. 105, No. 5, 1992. s. 1046.

mocenských vzťahov, jazyka, spoločenských inštitúcií, vrátane práva. To znamená, kategória rodu nie je skutočnosťou, ktorej existencia môže predchádzať spoločenské inštitúcie. Rod je výrazom mocenského (patriarchálneho) diskurzu. Postmoderná multiplicita identít nekomplikuje len kategórie rodu a ženy, rovnako komplikuje aj problém spravodlivosti, ktorým sa ma docieľiť náprava spoločensky zhoršeného postavenie žien. Higgins rovnako upozorňuje na skutočnosť, že v tomto smere môže postmoderný feminizmus reflektovať diverzitu identít žien do multiplicitného uplatnenia rôznych podôb spravodlivostí. Dodáva, že to predstavuje pre feminizmus hrozbu a výzvu zároveň.⁷⁴

U postmoderných a postštrukturalistických feministických právničiek tak možno badať zvýraznený apel na ženskú subjektivitu, ktorá svojou osobitosťou prináša obraz diverzity. Marie Ashe preto dáva do pozornosti teoretický koncept premenlivosti ženskej subjektivity, ktorá je následne predpokladom feministických prístupov k právu.⁷⁵ Ženská skúsenosť tak nie je vecou objektivistických skúmaní a záverov feministickej vedy, ale je výrazom vždy konkrétnej životnej skúsenosti danej ženy. Ashe preto hovorí o význame „žien ako hovoriacich subjektov“, čo otvára široké možnosti poňatia žien ako subjektov vo feministickej právnej vede. Takýto postoj zo svojej podstaty odmieta možnosti esencialistického feministického prístupu.

Paradoxným sa môže zdať, že postmoderný prístup vo feministickej právnej filozofii nemusí nevyhnutne viesť k odmietnutiu „ženskosti“ ako takej. Drucilla Cornell hovorí, že „ženskosť by nemala byť stotožňovaná so skúsenosťami ktorejkoľvek historicky vymedzenej skupiny žien, *a ani by nemala byť filozoficky popieraná a politicky odmietaná ako poľutovaniahodný návrat k esencializmu, spochybneného súhrou odlišnosti.*“⁷⁶ Jej anti-esencialistický prístup je ojedinelým najmä v tom, že v rámci feministickej právnej vedy uplatňuje dekonštrukciu filozoficky poctivým spôsobom. Zároveň svoju teóriu formuluje na pozadí kritiky dvoch najprominentnejších predstaviteľiek esencializmu vo feministickej právnej vede – MacKinnon a West. Snaží sa ukázať prečo ich podoby esencializmu nemôžu zodpovedať etickým potrebám feminizmu. MacKinnonovej esencializmu vyčíta, že sa zakladá na „ústrednom omyle redukovania ženskej 'reality' na sexuálny objekt, ktorým sme my [ženy] pre nich [mužov], čím sa ženské identifikuje v úplnosti so 'skutočným svetom' tak ako je videný a konštruovaný mužským hľadiskom.“⁷⁷ Voči Westovej teórii je kritická, pretože nevidí odôvodnenosť ženských skúseností plynúcich z podstaty žien, ktorá apeluje na ich biologickú a psychologickú stránku spojenia žien s ostatnými ľudskými bytosťami.

Cornell síce odmieta esencializmus, ale neodmieta ženskosť. Naopak, za odmietnutie ženskosti vyslovuje kritiku MacKinnon. Ženskosť však nevykresľuje tak ako to robí West. Podľa nej je ženskosť inheretne spätá s feministickou teóriou, a preto má pre ňu nepopierateľný význam. Podľa Cornell má mať ženskosť predovšetkým mytologický a alegorický charakter: „*Ak pochopíme vzťah medzi mýtom a alegóriou s ohľadom na*

74 Pozri HIGGINS, T. E. „By Reason of their Sex“: Feminist Theory, Postmodernism, and Justice. In *Cornell Law Review*, Vol. 80, Iss. 6, 1995. s. 1570.

75 Pozri ASHE, M. Mind's Opportunity: Birthing a Poststructuralist Feminist Jurisprudence, s. 117-118.

76 CORNELL, D. Doubly-Prized World: Myth Allegory and the Feminine, s. 644.

77 Tamže, s. 685.

ženskost', môžeme tiež rozvinúť význam utopickej a vykupiteľskej vízie doposiaľ neuskutočniteľného.⁷⁸ Mýtická či alegorická ženskost' ako perspektívna vízia ženského oslobodenia má byť hrádzou proti tomu, aby ženy spočívali v patriarchálnom sne.⁷⁹ Ženskost' sa v jej ponímaní nestáva ničím všeobecne určitým, je skôr „imaginárnym všeobecným“ („*imaginative universal*“) a etickým štandardom žien.⁸⁰ Ženskost', ktorá prináša ženskú perspektívu je neurčitá a aktuálne nevypovedateľná. To však v žiadnom prípade neznamená, že by „žena“ a „ženskost'“ nemohli existovať. Podmienkou ich realizácie nevyhnutne nemusi byť aktuálna určitosť a objektívna vymedziteľnosť.

Záver

Právny feminizmus sa v období od druhej vlny do tretej vlny feminizmu dostával postupnou cestou od esencializmu k anti-esencializmu. Tento vývoj v právnom feminizme bol istým procesom rozširujúcim skutočný obsah pojmu a kategórie „ženy“. Prispel k jeho detailnému skúmaniu, ktoré ukázalo, že ženy nie sú ani homogénnou, a ani monolitickou skupinou jednotlivcov. Znamenal výrazné rozvinutie štruktúry ústredného pojmu a kategórie feministických prístupov k právu. Zároveň tento vývoj mal aj svoj morálny rozmer. Lepšie povedané, znemožnil, aby sa vo vnútri feminizmu presadila elitistická predstava ženy, ktorá by znemožnila feministickú reprezentáciu skutočných a diverzitných ženských skúseností. Z morálneho hľadiska tak išlo o sebaočistný proces, ktorý do rámca právneho feminizmu zaviedol inherentnú sebareflexívnu brzdu. Ďalší vývoj feministickej právnej vedy ukázal ako to napomohlo teoretickému rozvinutiu sa feministicko-právnych skúmaní do inkluzívnej podoby. Feminizmus a právny feminizmus sa teoreticky deklaroval ako inkluzívne hnutie, ktorého zámerom bolo a je reprezentáciou pokryť životy všetkých žien a vedecky postihnúť kritikou akýkoľvek útlak voči ženám.

V nadväznosti na uvedené možno rastúce teoretické sklony právneho feminizmu k anti-esencializmu hodnotiť ako odklon od pretrvávajúcej prítomnosti zovšeobecňujúceho a objektivistického videnia problémov tohto sveta, ktoré právny feminizmus chápal od počiatku druhej vlny ako škodlivé pre ženy. Metodicky a metodologicky sa právny feminizmus síce zakladal na ženskom subjekte a z neho plynúcich skúsenosti už v počiatkoch druhej vlny, avšak jeho teoretické rozpracovanie a rastúci význam nadobúdali na teoretickom význame postupne. Diverzitosť subjektivity tak následne prerástla v tretej vlne feminizmu do vytvorenia interseksionalného feminizmu, ktorý poznamenal aj vývoj feministického prístupu k právu.

Príchod anti-esencializmu do právneho feminizmu takisto znamenal zostrenie orientácie feministickej analýzy práva na ženy samé. Svojím spôsobom relativizoval dovtedajší význam feministických diskusií o podobnosti alebo rozdielnosti pohlaví (*sameness/difference debate*). Ukázal, že feminizmus a feministická právna veda sa majú v oveľa väčšej miere zaoberať podobou a vnútornou štruktúrou ženského subjektu,

78 Tamže, s. 645.

79 Pozri WONG, J. The Anti-Essentialism v. Essentialism Debate in Feminist Legal Theory: The Debate and Beyond, s. 287.

80 Pozri CORNELL, D. Doubly-Prized World: Myth Allegory and the Feminine, s. 698.

než by sa mali nechať obmedzovať vzájomným pomeriavaním medzi mužmi a ženami. Tým sa umožnila orientácia feministických skúmaní práva na rozdiely medzi ženami samotnými a najmä na rolu vplyvu diverzity žien vo feministických úvahách o práve.

Letným pohľadom by sa mohlo zdať, že anti-esencializmus mohol viesť k prehlbeniu rozporov v rámci feminizmu. Nie je to celkom pravda. Nastupujúca snaha o vytvorenie intersekcionalného feminizmu priniesla na prelome tisícročí ešte väčšie odhodlanie urobiť z feministickej právnej teórie vedu, ktorá je otvorená všetkým ženám a každej životnej skúsenosti žien. Z tohto hľadiska možno hodnotiť intersekcionalný feministický prístup ako pokračujúcu snahu o zjednotenie zdanlivo rozdielných ambícií či tendencií jednotlivých feministických právnych teórií.

Literatúra:

- ASHE, M. 1995. Mind's Opportunity: Birthing a Poststructuralist Feminist Jurisprudence. In LEONARD, J. D. (ed.) *Legal Studies as Cultural Studies: A Reader in (Post)Modern Critical Theory*. Albany : State University of New York Press, 1995. s. 85-133.
- ATKINSON, T-G. 1974. Lesbianism and Feminism: Justice For Women as „Unnatural“. In ATKINSON, T-G. *Amazon Odyssey*. New York : Putnam Pub Group, 1974. s. 131-134.
- AUDI, R. et. al. (eds.) 1999. *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. 2nd edition. Cambridge – Cape Town – Madrid – Melbourne – New York – São Paulo – Singapore : Cambridge University Press, 1999. 1001 s. ISBN 978-0-521-63722-0.
- AUSTIN, R. – SCHNEIDER, E. M. 2001. Mary Joe Frug's Postmodern Feminist Legal Manifesto Ten Years Later: Reflections on the State of Feminism Today. In *New England Law Review*, Vol. 36, No. 1, 2001. s. 1-28.
- BADER GINSBURG, R. 2021. *Justice, Justice Thou Shalt Pursue: A Life's Work Fighting for a More Perfect Union*. Oakland : University of California Press, 2021. 288 s. ISBN 978-0520381926.
- BARTLETT, K. T. 1994. Gender Law. In *Duke Journal of Gender Law & Policy*, Vol. 1, Iss. 1, 1994. s. 1-18.
- BENDER, L. 1988. A Lawyer's Primer on Feminist Theory and Tort. In *Journal of Legal Education*, Vol. 38, No. 1/2, 1988. s. 3-37.
- BLACKBURN, S. (ed.) 2005. *Oxford Dictionary of Philosophy*. 2nd edition. New York – Oxford : Oxford University Press, 2005. 407 s. ISBN 0-19-861013-0.
- BROOKS, D. L. 1994. A Commentary on the Essence of Anti-Essentialism in Feminist Legal Theory. In *Feminist Legal Studies*, Vol 2, No. 2, 1994. s. 115-132.
- CAIN, P. A. 1990. Feminism and the Limits of Equality. In *Georgia Law Review*, Vol. 24, No. 4. 1990. s. 829-847.
- CAIN, P. A. 1988 – 1990 Feminist Jurisprudence: Grounding the Theories. In *Berkeley Women's Law Journal*, Vol. 4, 1988-1990. s. 191-214.
- CAIN, P. A. 1994. Lesbian Perspective, Lesbian Experience, and the Risk of Essentialism. In *Virginia Journal of Social Policy and the Law*, Vol. 2, Iss.1, 1994. s. 43-73.

-
- CORNELL, D. 1999. *Beyond Accommodation: Ethical Feminism, Deconstruction, and The Law*. Boulder – Lanham – New York – Oxford : Rowman & Littlefield, 1999. 239 s. ISBN 0-8476-9269-8.
 - CORNELL, D. 1990. Doubly-Prized World: Myth Allegory and the Feminine. In *Cornell Law Review*, Vol. 75, Iss. 3, 1990. s. 644-699.
 - DWORKIN, A. 1993. Pornography: The New Terrorism. In DWORKIN, A. *Letters from a War Zone*. Lawrence Hill Books, 1993. s. 197-202.
 - FRUG, M. J. 1992. A Postmodern Feminist Legal Manifesto (An Unfinished Draft). In *Harvard Law Review*, Vol. 105, No. 5, 1992. s. 1045-1075.
 - GILLIGAN, C. 1993. *In a Different Voice: Psychological Theory and Woman's Development*. Cambridge, Massachusetts – London, England : Harvard University Press, 1993. 184 s. ISBN 9780674445444.
 - HANIGSBERG, J. E. 1996. An Essay on The Piano, Law, and the Search for Women's Desire. In *Michigan Journal of Gender & Law*, Vol. 3, Iss. 1, 1996. s. 41-74.
 - HARRIS, A. P. 1990. Race and Essentialism in Feminist Legal Theory. In *Stanford Law Review*, Vol. 42, No. 3, 1990. s. 581-616.
 - HIGGINS, T. E. 1995. „By Reason of their Sex“: Feminist Theory, Postmodernism, and Justice. In *Cornell Law Review*, Vol. 80, Iss. 6, 1995. s. 1536-1594.
 - JÁGER, R. 2016. *Social and Legal Interaction*. Banská Bystrica : Belianum, 2016. 126 s. ISBN 9788055710815.
 - JÁGER, R. 2017. The Term „Bureaucracy“ in Modern Legal Philosophy. In *Štát a právo*, roč.4, 2017, č. 2, s. 186-191
 - KARST, K. L. 1984. Woman's Constitution. In *Duke Law Review*, Vol. 33, Iss. 3, 1984. s. 447-508.
 - KRAMARAE, CH. – SPENDER, D. (eds.) 2000. *Routledge International Encyclopedia of Women: Global Women's Issues and Knowledge*. London – New York : Routledge, 2000. 4923 s. ISBN 978-0-415-92088-9.
 - MATSUDA M. J. 1992. When the First Quail Calls: Multiple Consciousness as Jurisprudential Method. In *Women's Right Law Reporter* 213, 1992. [online] [cit. 29.02.2020] Dostupné na: <https://www.northeastern.edu/lawstudentaffairs/wp-content/uploads/2018/07/When-the-First-Quail-Calls.pdf/>.
 - MACKINNON, C. A. 1983. Feminism, Marxism, Method, and the State: Toward Feminist Jurisprudence. In *Signs*, Vol. 8, No. 4, 1983. s. 635-658.
 - MACKINNON, C. A. 2013. Intersectionality as Method: A Note. In *Signs: Intersectionality: Theorizing Power, Empowering Theory*, Vol. 38, No. 4, 2013. s. 1019-1030.
 - MACKINNON, C. A. 2000. Points against Postmodernism. In *The Chicago-Kent Law Review*, Vol. 75, Iss. 3 2000. s. 687-712.
 - MACKINNON, C. A. 1989. *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge, Massachusetts – London, England : Harvard University Press, 1989. 330 s. ISBN 0674896467.
 - MENKEL-MEADOW, C. 1989. Exploring a Research Agenda of the Feminization of the Legal Profession: Theories of Gender and Social Change. In *Law & Social Inquiry*, Vol. 14, No. 2, 1989. s. 289-319.

-
- MINOW, M. 1992. Incomplete Correspondence: An Unsent Letter to Mary Joe Frug. In *Harvard Law Review*, Vol. 105, No. 5, 1992. s. 1096-1105.
 - NUNN, K. B. 2018. „Essentially Black”: Legal Theory and the Morality of Conscientious Racial Identity. In *Nebraska Law Review*, Vol. 97, No. 2, 2018. s. 287-333.
 - RADICALESBIANS. 1970. *The Woman Identified Woman*. Pittsburgh : Know, Inc., 1970. 4 s.
 - RICH, A. C. 2003. Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. In *Journal of Women's History*, Vol. 15, No. 3, 2003. s. 11-38.
 - ROBSON, R. 1990. Lesbian Jurisprudence? In *Law & Inequality*, Vol. 8, Iss. 3, 1990. s. 443-468.
 - ROSEBURY, L. A. 2019. Postmodern Feminist Legal Theory. In GRANT BOWMAN, C. – WEST, R. (eds.) *Research Handbook on Feminist Jurisprudence*. Cheltenham, UK – Northampton, MA : Edward Elgar Publishing, 2019. s. 127-137.
 - ROSEBURY, L. A. 2016. Postmodern Feminist Legal Theory: A Contingent, Contextual Account. In *University of Florida Levin College of Law Research Paper No. 16-39*, 2016. s. 1-14.
 - SAYER, A. 1997. Essentialism, Social Constructionism, and Beyond. In *The Sociological Review*, Vol. 45, Iss. 3, 1997. s. 453-487.
 - SCHAEFFER, D. 2001. Feminism and Liberalism Reconsidered: The Case of Catharine MacKinnon. In *American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3, 2001. s. 699-708.
 - SWIFT, E. 2013. Introduction to Oral History of Herma Hill Kay. In *California Legal History: Journal of the California Supreme Court Historical Society*, Vol. 8, 2013. s. 3-6.
 - ŠOLTYS, D. 2018. Feminizmus a feministická právna filozofia – kritika dôsledkov patriarchálnosti v spoločnosti a právnej vede. In *Štát a právo*, roč. 5, č. 3, 2018. s. 74-111.
 - WEST, R. 1999. *Caring for Justice*. London – New York : New York University Press, 1999. 366 s. ISBN 978-0-8147-9291-X.
 - WEST, R. 1988. Jurisprudence and Gender. In *University of Chicago Law Review*, Vol. 55, No. 1, 1988. s. 1-72.
 - WEST, R. 2000. The Difference in Women's Hedonic Lives: A Phenomenological Critique of Feminist Legal Theory. In *Wisconsin Women's Law Journal*, Vol. 15, 2000. s. 149-215.
 - WILLIAMS, P. J. 1989. *The Alchemy of Race and Rights: A Diary of a Law Professor*. Cambridge : Harvard University Press 1992. 263 s. ISBN 9780674014718.
 - WILLIAMS CRENSHAW, K. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. In *University of Chicago Legal Forum*, Vol. 1989, Iss. 1. s. 139-167.
 - WILLIAMS CRENSHAW, K. et al. (eds.) *Critical Race Theory: The Key Writings That Formed the Movement*. New York : The New Press, 1995. 528 s. ISBN 978-1565842717.

- WONG, J. The Anti-Essentialism v. Essentialism Debate in Feminist Legal Theory: The Debate and Beyond. In *William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice*, Vol. 5, Iss. 2, 1999. s. 273-296.

Summary: Between Essentialism and Anti-Essentialism in Feminist Jurisprudence

The feminist central concept of “women“ does not have one single meaning. This paper presents several different ways in the field of “women” meaning construction through feminist jurisprudence. Different meanings are presented as the outcome of various debates between various forms of essentialist and anti-essentialist feminist legal theories. The core of this article is dedicated to the explanations how feminist anti-essentialism (in forms of black anti-essentialism, lesbian anti-essentialism, and postmodern anti-essentialism) has led to the construction of anti-monolithic a diverse meaning of the concept of ”women” in feminist jurisprudence. It reveals the argumentative background and the meaning of intersection in the third wave (postmodern) feminist jurisprudence when the various lives, interest, and experiences of different women are taken into account. “

JUDr. Dominik Šoltys, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
Právnická fakulta
Kováčska 26
040 01 Košice
Slovenská republika
dominik.soltys@upjs.sk

Obsah článku podlieha licenci Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (Dominik Šoltys).